

E. I. Serdyukova
Mogilev State University named after A. A. Kuleshov
e-mail: serdkate@gmail.com

Intertextuality in the poetry of Andrei Skorinkin

Key words: intertextuality, intertextual interactions, intertextual components, Russian-language poetry of Belarus, Andrey Skorinkin.

The article attempts to study the lyrical heritage of Andrei Skorinkin, a representative of such an artistic and aesthetic phenomenon as Russian-language literature of Belarus. The lyrics of the mentioned author are considered from the standpoint of intertextuality concept, that made it possible to establish a complex of intertextual interactions between A. Skorinkin's poetry and basic precedent sources (the legacy of antiquity, world literature, as well as other types of art (painting, architecture, etc.)).

Т. П. Слесарава
Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава
e-mail slestp@yandex.ru

УДК 811.161.3'37+821.161.3.09-1

“Мне больш даспадобы Ваш выраз, які стаў крылатым...” (устойлівыя спалучэнні ў паэзіі А. Вярцінскага)

Ключавыя словы: фразеалагічныя адзінкі, афарызмы, паэтычны тэкст, трансфармацыя ўстойлівых адзінак.

Значнае месца ў выразнасці мастацкіх твораў займаюць адзінкі, якія ўяўляюць сабой народныя, устойлівыя ў маўленні, трапныя выразы.

Вывучэнне майстэрства мастака слова немагчыма без аналізу моўных сродкаў стварэння тэксту. У артыкуле разглядаюцца з пункту гледжання структуры і паходжання фразеалагічныя адзінкі і афарызмы ў вершах А. Вярцінскага.

Рознага роду ўстойлівыя спалучэнні заўсёды прыцягвалі ўвагу людзей. Мудрасць думкі і сцісласць яе выразу збліжаюць прыказкі і афарызмы, якія займаюць значнае месца ў выразнасці мастацкіх твораў. Вывучэнне майстэрства мастака слова немагчыма без аналізу моўных сродкаў стварэння тэксту.

Разгледзім ужыванне фразеалагічных адзінак, прыказак і афарызмаў у паэзіі беларускага паэта, драматурга, публіцыста, крытыка і перакладчыка Анатоля Вярцінскага. Матэрыял для аналізу намі быў выбраны з вершаў, якія ўвайшлі ў зборнік «Хлопчык глядзіць...» (1992) [2].

Крытыкі адзначалі, што Анатоль Вярцінскі адметны сваёй творчай манерай, спосабам паэтычнага выказвання думак і адчуванняў. Гэта паэт, які ўмее сфармуляваць думку ў форме афарызму [1].

Самая шматлікая група ўстойлівых адзінак, што сустрэліся нам у тэкстах вершаў, – гэта непасрэдна прыказкі і прымаўкі:

*Як на раду напісана,
Так таму і быць [2, 261].*

*З вачэй далоў –
І з сэрца вон [2, 261].*

*Смяецца статак з яго ўвесь.
“Можга, цялё наша воўка з’есць” [2, 235].*

*Гора – не бяда, бяда – не гора:
Пабыла – сплыла, нібы вада [2, 25].*

У бога дзён не рэшата [2, 157].

Ваўкоў баяцца – у лес не хадзіць [2, 217].

Хто ў лес, а хто на дрovy [2, 218].

Лес сякуць – трэскі ляцяць [2, 218].

У гэтай групе ўстойлівых адзінак сустрэліся не толькі беларускія мудрыя выслоўі. Умела ўводзіць у тэксты сваіх вершаў Вяцінскі лацінскія, французскія крылатыя фразы:

*Шлях да зорак – шлях скрозь ружы
І скрозь церні [2, 210].*

Аўтар выкарыстоўвае выслоўе, якое прыпісваецца Луцыю Анэю Сенеке – старажытнарымскаму філосафу, паэту і дзяржаўнаму дзеячу, выхавальніку Нярона, *ad astra per aspera* – літаральна «да зорак праз церні». Сэнс просты: праз цяжкасці да вялікай мэты.

Усе яны тут.

«І ты тут, Брут?» [2, 240].

Гісторыя паходжання лацінскай фразы *Et tu, Brute?* звязана са здрадлівым забойствам Гая Юлія Цэзара. Паводле легенды, гэта апошнія словы найвялікшага старажытнарымскага ваеначальніка, звернутыя да яго забойцы – Марка Юнія Брута, якому Цэзар даў адукацыю і землі, часткова падзяліў з ім уладу. Ужываецца выраз ў дачыненні да здрадніка.

На вайне бывае рознае.

На вайне як на вайне [2, 35].

Дадзены выраз з’яўляецца абсалютна дакладным перакладам французскай прыказкі *À la guerre comme à la guerre*. На полі бітвы перастаюць працаваць эмоцыі і маральныя прынцыпы. Ёсць дзеянні па загадзе, якія не абмяркоўваюцца.

Эдзіт Піяф хоча любві.

Любоў, як здань, знікае.

Ці таму, што сэ ля ві,

Ці, можа, любоў такая [2, 56].

Французскае паходжанне фразы *c’est la vie* – такое жыццё – ужо не адчуваецца, паколькі яна захоўвае сваё замежнае вымаўленне і ўжываецца ў розных жыццёвых сітуацыях.

У асобную групу, праўда, не вельмі шматлікую, мы вылучылі фразы, якія адсылаюць нас да мастацкіх твораў.

«Мы ў адказе за тых, каго прыручылі», – гэтыя выдатныя словы Экзюперы з «Маленькага прынца» у адным з вершаў Вяцінскага сталі пачаткам фразы:

І мы за тое ў адказе,

Як нашы дні праходзяць [2, 158].

А ў другім вершы мы выяўляем прамую цытату з рамана «Яўгеній Анегін» вялікага А. С. Пушкіна:

*Мы абуджаліся трывожна:
«Наяве ўсё было ці ў сне?»
Глядзелі сумнымі вачыма
ў неасветлены куток,
І ўспамінаўся нам радок:
«А шчасце так было магчыма» [2, 187].*

На працягу стагоддзяў Біблія з'яўляецца не толькі самай цытаванай кнігай у свеце, але і крыніцай фразеалагічных адзінак, бо са старонак Бібліі ў розныя мовы ўвайшлі як асобныя словы, так і выразы. Анатоль Вярцінскі ў сваіх творах выкарыстоўвае напрацаваны тысячагоддзямі духоўны вопыт біблейскіх прытчаў і міфаў. Нягледзячы на тое, што ў вершах адбываецца своеасаблівая дэфармацыя біблейскіх фразеалагічных зваротаў і крылатых выразаў, іх тэкст лёгка згадваецца:

*Навошта бяссрэбранікам серабро?
Яны серабро не трызняць.
Не прадаюць тым болей сяброў
За срэбранікаў трыццаць [2, 27].*

Паводле Евангелля, 30 срэбранікаў – гэта тая сума, за якую Юда Іскарыйт прадаў свайго настаўніка Ісуса Хрыста.

Калі да Ісуса, які пасціўся на працягу 40 дзён, з'явіўся д'ябал-спакуснік з прапа новай ператварыць камяні ў хлябы і даказаць тым самым, што ён сын Божы, Ісус адказаў яму так: «*Не хлебам адзіным будзе жыць чалавек*, але ўсякім словам, якое зыходзіць з вуснаў Божых». Гэта напамін людзям, што для поўнага шчасця чалавеку мала матэрыяльнага дабрабыту, яму неабходна духоўная ежа і маральнае задавальненне:

*Жыве чалавек не хлебам адным,
Жыве чалавек і паклонам зямным [2, 289].*

У Евангеллі ад Матфея (7:15) сказана: «Беражыцеся ілжэпрарокаў, якія прыходзяць да вас у авечай шкуры, а ўсярэдзіне сутнасць ваўкі драпежныя». Ісус Хрыстос, выкарыстоўваючы гэты трапны вобраз, перасцерагаў цяперашняе і будучыя пакаленні ад людзей, якія хаваюць злыя намеры пад маскай дабрачыннасці:

*Ай ды воўча! Ай ды ён!
Ды ён жа двойчы хамелеон!
Там, дзе авечкі, – у шкуры авечай.
Там, дзе чалавекі, – у чалавечай [2, 22].*

У біблейскай традыцыі ўдар па шчацэ – гэта метафарычны вобраз цяжкай абразы чалавека. Хрыстос не выпадкова сказаў пра ўдар менавіта па правай шчацэ. Калі такі ўдар наносіў не ляўшун, то ён мог гэта зрабіць толькі тыльным бокам далоні. Менавіта такая аплявуха расцэньвалася старажытнымі ізраільцянамі як самы моцны спосаб нанясення ганьбы чалавеку. Вядомая евангельская цытата «*хто ўдарыць цябе ў правую шчаку тваю, павярні да яго і іншую*», трактуемая як адмова хрысціян ісці на канфлікт, паўстае ў гэтым верша ў некалькі трансфармаваным выглядзе:

*Вы зразумейце правільна,
Я не за тое, не,
Каб падстаўлялася правая,
Калі хто па левай б'е
Я не супроць гнева.
Ды я за тое, каб нас
не білі ні справа, ні злева,*

ні ў профіль, ні ў анфас.
Каб гордасці нашай і годнасці
ніхто не наносіў абраз,
каб не было неабходнасці
рашаць: ці біць у адказ? [2, 43].

Цікавую, на наш погляд, групу ўяўляюць ператвораныя фразеалагічныя адзінкі. Звычайна адбываецца або абнаўленне лексіка-граматычнага складу фразеалагізма ў выніку замены асобных яго кампанентаў іншымі словамі, або пашыраецца структурны склад выразу:

...у пароды кацінай
мы вучыліся паляваць,
шумець — у ветра,
у кракадзіла —
фальшывыя слёзы праліваць [2, 39].

З мілым рай і ў будане,
Толькі дзе ён – мілы? [2, 57].

Прыходзіць час, прыходзяць дні.
Час ставіць кропкі ўсе над «І» [2, 73].

Ды пачаў галаву
я без вершаў вешаць [2, 65].

Магамет не пайшоў да гары.
Пайшла гара да Магамета [2, 168].

Вы чулі, як у Хатыні
Звоняць камяны?
Кроў у жылах стыне ,
як слухаеш тыя званы [2, 244].

«Не дораг абед, а дораг прывет».
Кармілі нас сытна, да атвалу.
Была сурвэтка, быў куверт,
А вось прывета і не хапала [2, 279].

Хвала вам і слава,
Майстры дрэсуры! –
Вы не знімаеце тры скуру,
Вы левай — цукрам, правай — хлыстом,
і вось ужо звер віляе хвостом...
...робіце вы сваёй методай
Асла з ільва і муху з слана [2, 240-241].

Не дачакаўшыся адказу,
Пытанне знікла з цягам часу,
Быллём, як кажуць, парасло [2, 283].

У прыведзеных урыўках чытач адразу знаходзіць знаёмыя ўстойлівыя спалучэнні, сярод якіх сустракаюцца і запазычаныя, як *ліць кракадзілавяя слёзы* (выраз паходзіць са старажытнага павер'я, што кракадзілы нібыта плачуць падчас паядання здабычы. Сэнс фразеалагізма – «прытворна шкадаваць»), з *мілым рай і ў будане* (радок з вельмі папулярнага ў свой час верша «Руская песня»), *вешаць галаву* (*Калька з франц. (baisser la tete)* або ням. (den Kopf hängen lassen). Сэнс – «даходзіць да моцнага адчаю, маркоціцца, адчуваць душэўнае хваляванне»), *расставіць ўсе кропкі над «I»* (агульны для ўсходнеславянскіх моў. Сэнс – «няма нічога нявысветленага, усё даведзена да лагічнага канца»).

Адна з асноўных версій паходжання выраза *калі гара не ідзе да Магамета, то Магамет пойдзе да гары*, вядома, звязана з прыпавесцю з Карана, па якой прарок Магамет, жадаючы паказаць вернікам сваю магутнасць, загадаў, каб гара наблізілася да яго. Не дачакаўшыся рэакцыі гары, Магамет заявіў: «Што ж, калі гара не ідзе да Магамета, то Магамет сам пойдзе да гары». Гэта значыць, хай такім чынам, але вынік будзе дасягнуты.

Пра пачуццё жаху, моцнага спалоху кажуць, што *кроў стыне ў жылах*, а калі хто, жадаючы адпомсціць, гатовы выкарыстоўваць самыя жорсткія спосабы ўздзеяння або пакарання, то *зняць тры шкуры*.

Звычайна аўтарам выслоўя *рабіць з мухі слана* лічаць старажытнагрэчаскага пісьменніка Лукіяна, аднак яно ім упершыню выкарыстана ў сатыры «Пахвала мусе» як гатовы народны выраз, які звычайна ўжываецца ў сэнсе «занадта перабольшыць што-небудзь, надаць чаму-небудзь нязначнаму вялікае значэнне».

Выраз *быллём парасло (зарасло)* узнік з прыказкі *Калісьці было, ды быллём зарасло*. Ужываецца, калі трэба сказаць аб тым, што было раней.

Асобна можна вылучыць групу афарызмаў, якія належаць пяру самога аўтара:

Гэта няпроста

Абрастанне адрозніць ад росту [2, 89].

*Крывінка задаволіць аднаго,
Другому падавай кровапаліце* [2, 176].

*Хочаш жыць у святле і цяпле –
Сам здабывай агонь для сябе* [2, 175].

*Пакуль кахаецца – кахай!
А там што будзе – і будзе няхай* [2, 186].

Жыццё даецца, каб жыццё тварыць! [2, 284].

Такім чынам, мы яшчэ раз пераканаліся ў тым, што ўстойлівыя спалучэнні валодаюць патэнцыяльнымі выразнымі якасцямі, што дазваляе пісьменнікам творча апрацоўваць іх розныя бакі. А свядомае абыгрыванне прыказак і прымавак, наўмыснае адхіленне ад іх нарматыўнага ўжывання, змяненне (звужэнне або пашырэнне) кампанентнага складу выяўляе індывідуальна-аўтарскі падыход, робячы мастацкі твор яшчэ больш жывым, яркім і экспрэсіўным.

Літаратура

1. Анатолий Вярцінскі [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://be.wikipedia.org/wiki>. – Дата доступу: 20.01.2020.
2. Вярцінскі, А. Хлопчык глядзіць...: Выбр. вершы і паэмы / А. Вярцінскі. – Мінск: Маст. літ., 1992. – 318 с.

T. P. Slesareva
Vitebsk state University named after P. M. Masherov
e-mail: slestp@yandex.ru

Stable combinations in the poetry of A. Vertinsky

Key words: phraseological units, aphorisms, poetic text, transformation of stable units.

A significant place in the expressiveness of artistic works is occupied by units that represent folk, stable in speaking, accurate expressions. It is impossible to study the skill of a word artist without analyzing the language means of creating a text. The article considers phraseological units and aphorisms in A. Vertinsky's poems from the point of view of structure and origin.

Е. В. Турковская
Витебский государственный университет имени П. М. Машерова
e-mail: e.turkovskaya@mail.ru

УДК 821.112.2-343-98"195..."

Мифологические сюжеты и образы в произведениях немецких писателей второй половины XX века

Ключевые слова: послевоенная немецкая литература XX века, мифология, миф в литературном процессе, мифологические образы и сюжеты.

В статье выявлена роль мифологических мотивов в генезисе литературных сюжетов, раскрыты мифологические темы, образы, персонажи в произведениях немецких писателей второй половины XX века раскрыто значение, особенности и характерные черты мифа в послевоенной литературе Германии.

В первые послевоенные годы, когда для Германии наступил «нулевой пункт», возникает потребность провести критическую проверку гуманистической традиции и классического наследия, потому что многое не выдержало испытания фашизмом. Важно оказывается еще и определить ценности, на которые можно опереться в будущем. На этом фоне органичным оказывается частое обращение писателей к сюжетам античной мифологии. Основная установка этого направления состоит в стремлении постичь не столько конкретно-историческую современность, сколько глубинные основы бытия, миф же по самой своей сути содержит в себе эти основы; так же, как и миф, экзистенциализм претендует на универсальность. Используя миф, традиционную уже систему персонажей, писатель стремится приблизиться к лучшему пониманию современности через более глубокое постижение вечных ценностей, констант бытия, заложенных в мифе.

Это прослеживается в интерпретации мифологических сюжетов у Ганса Эриха Носсака. Особое место в ряду произведений Носсака занимает роман «Некий». В образе рассказчика в «Некий» слились два мифологических персонажа – Одиссей и Орест. Основными мифологическими сюжетами, параллели с которыми можно найти в «Некий», являются мифы о странствиях Одиссея, а точнее о его спуске в подземное царство, и миф о мести Ореста за убийство Агамемнона [1].

Можно усматривать общее сходство функций героя «Некий» и Одиссея: как Одиссей должен был спасать своих спутников, так и герой Носсака превращается